

jih Pavel ne dotakne, marveč se povrne k ovcam in jih tira domov, pustivši tovariša na pašniku. Ker ni bilo Janeza z ovcami domov, gre ga zjutraj oče iskat in najde ga pod košato hibo (bukvo) mrtvega ležati; dvigne ga ter nese domov. Žalostna dogodba se je kmalu raznesla po vsej župniji in pride tudi gospóski do ušes, ki županu ukaže, naj marljivo preiskuje vzrok smrti dečkove, in dogodek, kolikor le možno, hitro naznani. Klasično je bilo županovo naznanilo gospóski v Kranjski gori. Glasi se:

Von Löblichen Erlasse von 10 Juli 1853 ist fördert wurden, dass am 9. d. M. soll ein Sohn des Johann Pintar von Wald Hs N. 12 Todtgefunden wurden. Ich lauf gleich hienauf der Vater Johan Binter hat seinen Sohn schon zu Haus getragén. Wen ich hienauf komme ligt der Knab in der Laube oder vor Haus ich schaue den Knaben an und bemerk eine auf geschwolenen Pauch dan aber den linken Augen ein

blaven flök und untern augen eben so Weste und Hossen war alles aufgemacht ich frage den Vater wieer geligen ist, er sagte ich habe in gefunden unter einen Buchbau und sthwischen Lipen und Mund hat ein rote Jagode gehabt, i. t. d. . . .

Ich denke das der Knab auf Jagode einen giftigen Spinach oder andere Güftige sache genüssen hat, oder eine March entzündung wo aber diesse Verlezung bekommen hat wird warscheinlich in schwerigkeiten des Todes in der Steiner herum gewalzt und geschlagen.

Taka je bila včasih tu pa tam uradna nemščina! In vendar je mnogim bila ljubša, nego naš mili slovenski jezik. Tudi ta nemščina je bila strupena rastlina, ki se je dolgo časa košatila na polju slovenskem. Kajpada se je treba našim mladim — pa tudi starim — čitateljem te strupenice, namreč pokvarjene nemščine in z nemščino namešane slovensčine, skrbno varovati.

Matej Cigale — slovenski jezikoslovec.

(Spisal J. D.)

Mo smo naznanili v tem listu smrt slavnega rojaka Mateja Cigaleta, izrekli smo nado, da mu bomo mogli postaviti v »Dom in Svet«-u mal spomenik. Ker je njegovo življenje že popisano v »Slovanu« (l. 1887) — kolikor sklepamo — po izjavah in po narekovanju pokojnika samega, in ker je njegovo delovanje na pravniskem polju tudi dovolj označeno v »Slovenskem Pravniku« (t. l. 5. štev.), zato nam pač ne ostaja drugega¹⁾, kakor da ga tu ob kratkem narišemo kot jezikoslovca.

¹⁾ Le nekaj doneskov si drznem dodati o njegovi osebnosti. Kot dan njegovega rojstva je zaznamovan v krstni knjigi vikarijata Črni Vrh nad Vipavo dan 12. septembra 1819. Njegovo ime je zapisano »Cigole«, kakor mnogi izgovarjajo to ime v onem kraju. To ime je v črnovrški župniji precéj znano, a še bolj je bilo nekdanj. Za tri hiše vé, katere so izgubile ono ime, tudi rod Cigaletov se je skoro poizgubil — gospodarji niso imeli možkih potomcev, tudi naš Matej jih nima. Slovensko pač to ime ni. »Zigal« in enaka se dobé menda na Tirol-

Matej Cigale je mnogo pisal po »Novicah«, začéni leta 1848 in končavši leta 1884; skoro vsi spisi so jezikoslovni. Ako človek prebira te spise, dobi iz njih tako lepo podobo preblagega značaja in korenitega učenjaka, da se mu mora takoj prikupiti. Srečen slovenski narod, da je imel (žalibog: imel!) takega sina! Koliko se je trudil Cigale za povzdigo in napredek slovenskega jezika, kaže nam vsak spis. Vedno povdarja piljenje jezika. (»Nov.« 1881: »Slovenski pisatelji, na pilo nikdar ne pozabite!«) Tam

skem in še drugodi. Na domu pokojnikovem v Dolenjih Loméh, h. štev. 12, živi še sedaj njegov starejši brat Kašpar. Pravi se po domače hiši »pri Petriču«. Zato so tudi pokojnika imenovali domačini »Petričevega dohtarja«. Ko sem bil še majhen, pravili so mi doma to-le dogodbo iz Matejeve mladosti: Oče njegov je bil silno oster, pa tudi hud mož Nekoč se je primerilo, da je Matevžek na paši — moral je kot deček pasti domačo čedo — izgubil eno kozo in je ni mogel takoj najti. Plašen prižene deček domov svojo čedo in pové dobri materi, kaj se mu je zgo-

ima tudi važni rek: »Dan danes naj bi — tako ménim jaz — ne prijel za pero nihče, dokler se ni temeljito naučil in navadil slovnice, seosebno tega, kar je najti o sintaksi v Miklošičevi prim. slovnici, v Navratilovi monografiji o glagolu, in drugih raztresenih spisih, in pristaviti bi se še smelo, — dokler se ni dovolj seznanil saj s hrvatsko-srbsko knjigo, da ne bi se zaljubljal v kake slovenske posebnosti ali idijotizme, ki morebiti pri vsi dozdevni lepoti svoji z višjega, z obče-slovanskega stališča nimajo nikake cene.« Po njegovem mnenju »so poglobljena reč narodu koristne vednosti in znanosti«, toda biti morajo v lepi obliki, in zato kara nekatere učenjake slovenske, katerim ni za lepoto jezika čisto nič mar. (Nov. 1881.) Ko trebimo jezik, imejmo ta namen, da približamo Slovence čisteje govorečim Hrvatom in Srbom. To je Cigaletovo geslo, katero vedno ponavlja: bližanje s Hrvati in Srbi v jeziku, ker smo že bratje po krvi, in po zemljepisu sosedje, ene in iste bodočnosti deležniki. Zato graja (toda nikdar ne ostro, marveč tako mило, tako skromno, da ni mogel res nikogar razžaliti) táko pisarjenje, s katerim bi se le oddaljevali od Hrvatov in Srbov. Če pregledamo splošno njegove nazore, kar zadeva besedoslovje in skladnjo (sintakso), kolikor je namreč

dilo. Ta je poznala svojega moža, in strah jo je prevzel, kaj bode z dečkom. Zato ga skrrije pod kadjo v kleti, kjer ostane dva ali tri dni — v strašnem zaporu, le mati mu nosi skrivaj jest. A to je pomagalo ohladiti očetovo jezo, kajti, ko je prišel sinko zopet na dan, ni mu storil oče nič hudega. — Mladega dečka je gnalo v šolo. Povsodi, bodisi v domači šoli, bodisi v Idriji in pozneje v Gorici, odlikoval se je po nenavadni pridnosti in vstrajnosti. O tem mi je večkrat pripovedoval bivši njegov tovariš, ki je pa pozneje šolo na kol obesil. Domača hiša je bila dokaj premožna, da je mogla premagati obilne stroške njegovega šolanja; zlasti pozneje, ko se je bil podal v Gradec in na Dunaj. Brat računl troške na par tisočij. Pokojnik ni hotel utrgati svojemu učenju nič časa in tudi ni hotel počevati, kakor mnogi drugi, ki s tem mnogo prihranijo starišem svojim. — Ko je bil na Dunaju, prišel je nekaterikrat domov na počitnice, dajal domačim dobre svete, pa tudi s krščanskim svojim mišljenjem in vedenjem lep izgled. Svoj domači kraj je vedno cenil, domači govor mu je bil vedno v čislih, in v slovarju se je tudi dokaj nanj oziral. Uredn.

tega blaga v »Novicah«, nahajamo nekako te-le:

Lok. sing. pišimo *u*, ne pa *i*, v zakonu, ne: v zakoni, kakor to hoče Levstik, ker se tako tujimo Hrvatom. Tudi Miklošič piše *u* samo zaradi tega, in sicer celó za ozkim soglasnikom, n. pr. na polju; pozneje je Cigale za ozkim soglasnikom pisal *i*.

Nepravilen je gen. pl. na *ij* od onih samostalnikov, ki se končujejo v gen. sing. na *i*, svetuje pisati gen. pl. *í*, na pr. *očí*.

Oblike *je*, *ja*, (pron. pers. 3. za srednji spol) so sicer pravilne, pa blagoglasje trpi. N. pr. Čemu hlapcu pivo? Pije *je* (m. pije *ga*). (Več izgledov »Nov.« 1868, str. 12.) Tako ne pišejo niti Hrvati, niti Rusi, imajoči vsi mesto *je*: *ga*, *jih*. To doslednost imenuje celó: Consequenz-reiterei.

Oblike: *pisanije*, *razpotije*, *možije* m. pisanje, itd. imenuje rococo-oblike. L. 1857 je poslal z Dunaja »Novicam« »važno pravilo, ki ga nima nobena slovenska slovnica, in katero sem od gosp. Miklošiča zvedel«, namreč: pomanjšavna pritiklina *ica* se pri imenih žensk. spola le takrat smé rabiti, kadar se ime končava na *a*, *žena*, *ženica*; kadar pa se ime končava s soglasnikom, se pomanjšuje z *ca* ali *ka*, torej: *stvarca*, *živalca*, ter podpira trditev z izgledi iz staroslovščine in srbščine.

Oblika *koji* m. kateri mu ni po godu.

Od samostalnikov na *išče* se ne delajo vsi prilogi s končnico *šk*, kakor gledališ*šk*, ampak većinoma na *-en*, strniščen, itd., in stsl. ima vedno le *-en*, in nobenega na *sk*.

Pri glagolih, sestavljenih s predlogi *vs*, *iz*, *s*, *z*, ozirati se je na stsl. in slovanske slovarje, da bodemo prav pisali; piše se: spoznati = erkennen, ne: izpoznati.

V dualu za ženski spol naj glagoli ne dobivajo osebila *i*, n. pr. dve ženski stili, ukazuj*ti*, ker stsl. ima povsod v obeh spolih *a*, (*jestá*), tudi ni blagoglasno.

Pišimo da d*ó* mesto da d*é*, da bomo umevni Hrvatom; dalje: tujec mesto ptujec, ker je prva oblika Hrvatom v rabi; vtisk m. vtis, vkus m. okus,

moralno m. moralično, materialno m. gmotno, stoprv m. še le, možgani mesto možjani, treba m. trebé, ker je drugim Slovanom nerazumljivo; v Levstikovem »nauku slov. županom« mu niso všeč mnogi izrazi, tako n. pr. mu ne ugaja vzrazilo m. izraz, preložiti m. prevesti, uvod m. vvod, češ, da uvod po stsl. pomeni Abzugscanal, vvod pa Einleitung, itd. Leta 1865 zagovarja pisavo *r*-a brez poluglasnika *e*, torej vrt ne vert, češ, da je taka pisava priležna jeziku, in vsak, bodi Nemec, bodi Slovenec, bo to pravilneje čital, nego če mu zapišeš vert, kert; sklicuje se na Čehe in Slovake, pišoče jednako. Na posebnosti, n. pr. na Štajerce, se ne moremo ozirati.

Tujih besed ne smemo pisati samovoljno, ampak tako, da bo narod prav čital, torej: konkurenca, ne: concurenca, ekonomičen, ne: ojkonomičen.

Največ pa je pisal o slovenski sintaksi.

Precěj obširno obdeluje roditeljski rodilnik (»Nov.« 1859). Najprej omenja, da se dá marsikaj prosteje sloveniti s celim stavkom, n. pr.: Eroberung Constantinopels: kako so Turki pod se spravili Carigrad. — Nato se loti vprašanja: ali sme stati kdaj za samostalnikom goli roditeljski rodilnik? Odgovor: če se more iz samostalnika izpeljati pravi svojilni prilog na: *ov, ev, in, ji, ski, ovski*, tedaj ne stoji goli roditeljski, marveč se spremeni v prilog. Vpraša se pa, kateri samostalniki imajo take priloge? Edino tisti, ki pomenijo žive stvari, osebe, živali, včasih kako rastlino, n. pr. nageljnove cvet. (Še zdaj lahko včasih beremo: materen, maternega, m. *materin-inega!*) Imena neživih stvari delimo v telesna (konkretna) in abstraktna. Abstraktna stojé v golem roditeljski, n. pr. jarem sužnosti, konkretna pa morajo imeti še kak prilog poleg sebe, ali pa se preminjajo v prilog s končnico *en*, včasih *ov, ski*, n. pr. solnčni žarki, lipovo cvetje.

L. 1868 je grajal postavljanje roditeljskega pred samostalnik, n. pr. odborove seje zapisnik, češ, da je to pravilo slovenskim slovniceam neznano, tudi narod ne govori tako, niti ima Trubar kaj ta-

kega, niti Srbi (Vuk), in méni, da je to nastalo po analogiji, ker se tudi svojilni prilog stavi pred ime. Pozneje se sam ni držal tega nazora.

Adjektiv ne more imeti tožilnika pri sebi, n. pr. knjiga tri pole obsežna, živce dražilno sredstvo itd.; obsežen je izpeljan od obseg, ne naravnost od glagola.

V »Novicah« l. 1882 je izpregovoril o tako zvanem predikativnem orodniku, ki se zlasti širi po novinah. Tam uči, da so slovanski jeziki nekdanj ondi, kjer ima latinščina dvojni tožilnik ali dvojni imenovalnik, imeli v obeh slučajih orodnik brez predloga. Pozneje se je zelo pogubilo to pravilo, najbolj v slovenščini. Da je to pravilo v slovenščini, dokazuje Miklošičeva sintaksa. Cigale ni zoper tako pisanje, le da bi se res pisal orodnik, ne pa dativ, kakor se to lahko čita. Toda tudi druga pisava je opravičena v stsl. n. pr. izvolili so ga za župana.

Če Levstik piše za »brez« vedno: noben, brez nobenega . . ., ne smemo misliti, da je edino to pravo; kajti tudi sam brez zadostuje in je v stsl. in drugih slovanskih jezikih opravičen.

Oziralno zaime stranskega stavka mora neposredno slediti za ono besedo glavnega stavka, na katero se nanaša. Vmes sme stati le kak predlog, ali kak roditeljski, nikoli pa ne glagol. (»Novice« 1853 in 55.)

Zadnji sostavek v »Nov.« 1884 »Slovenske mrvé« govori o povratnem zamku v stavkih, z deležnikom ali nedoločnikom okrajšanih. N. pr. sv. Andrej je od daleč ugledal križ, kateri mu je bil pripravljen; skrajšano: Sveti Andrej je ugledal sebi pripravljeni križ. Ako pa je v stavku še drug subjekt (logiški), tedaj se mora gledati na razumljivost, in se piše povratni ali pa osebni zaimek.

V »Nov.« leta 1854 izprozi najprej Metelko razpravo o nedovršivnih in dovršivnih glagolih. Nato se oglasi istega leta tudi Cigale o istem predmetu spisavši: »Tudi nekaj zastran dovršivnih glagolov«, kjer uči, da »dovršivni glagoli v duhu slovanskega jezika nimajo določnega naklona sedanjega časa« in sicer dokazuje to l. iz pomena

pravega sed. časa, ki naznanja tako dejanje, ki trpi, se godi, brez ozira na začetek ali konec. Tako dejanje pa izražajo le nedovršniki, torej morejo le ti stati v določnem naklonu pravega sed. časa. Zaradi tega pa ne smemo imeti prevelikega strahu pred dovršniki, kajti le določni naklon pravega sed. č. zahteva vselej nedovršnik, sicer je pa svobodno rabiti obojne glagole, kakoršno je dejanje, dovršeno ali nedovršeno. Vendar ima to pravilo tudi izjemo: v pregovorih namreč, v pripovedovanju, ali kadar se glagolu more pristaviti »lahko, rado itd.«, takrat sme tudi dovršnik stati v dol. nakl. sed. č., toda to ni pravi sed. č., n. pr. »majhen piskerc hitro skipi«.

2. Razvidno je pa to pravilo tudi iz tega, ker dovršniki nimajo deležnika sedanjega č.; določni naklon pa ni nič drugega, nego razkrojen priložaj.

3. Ukoreninjeno je to pravilo tudi v narodu.

Konečno omenja še čudno prikazen, da rabi Slovenec nekaj dovršnikov zoper naravo jezika tudi v dol. naklonu sed. časa, n. pr. prisěči, povabiti, zahvaliti, objubiti itd. Na to razpravo se je pozneje skliceval rad in pogosto je pogrjal napačno rabo glagolov. Sploh pa tudi še sedaj nismo prosti takih napak. Enako obdeluje Janežič to stvar v slovnici str. 206—208 (peti natis), in dozdeva se mi, da je precěj posnel po Cigaletu.

Slednjich graja še neko razvado, ki se je pritepla k Slovencem vsled tujega, nemškega vpliva, namreč rabo nedovršnikov v dol. nakl. sed. časa za prihodnji čas, n. pr. drevi pišem bratu, po nemškem: abends schreibe ich meinem Bruder, mesto: drevi bom pisal bratu. Za izgled naj bi bili Latinci, ki so silno natančni v zaznamovanju časa.

Napačno se rabi večkrat tudi deležnik; Cigale je (»Nov.« 1881) povedal, kdaj se ujema s samostalnikom, kdaj ne. Ujema se takrat, kadar skrajšuje relatiiven stavek, sicer pa ne, torej: govoreč o tem, omenjamo, ne: govoreči o tem, omenjamo.

Leta 1883 je pogrjal pisavo, kakor n. pr. »o tem se ga je poučilo«, dokazujoč iz slov. slovnice, da se sicer nado-

mestuje trpna oblika s povračilnim zamkom *se*, toda objekt, ki bi bil v aktivnem stavku stal v akuzativu, se predene sedaj v nominativ, torej: se je poučil, »se ga je« je čisto pogrešno. In vendar moramo še čitati jednake grde napake!

Leta 1863 je spisal najprej Svetec v »Novicah« razpravo o veznikih *an*, *anti*, *ni*, *niti*. Nato se je oglasil kmalu Cigale ne strinjajoč se v vsem s Svetcem, da bi po Svetčevem nauku utegnil kdo misliti, da se ta dva veznika *ni* in *niti* ne smeta nikdar rabiti brez pritaknene druge nikalnice *ne* ter je postavil dve pravili: 1. Kadar se v stavku, ki nima nikalnega stavka pred seboj, z enim edinim glagolom bodi več osebkom ena zadeva, bodi enemu osebkemu več zadev odreka, takrat mora se pred glagol staviti glavna nikalnica *ne*, n. pr. »Sabirajte sebi blago na nebu, gdje ni moljac ni rjda *ne* kvari.« (Sveti Mat. VI. Vukov prev.)

2. Kadar pa se v stavku ali v stavkih z več glagoli, bodi več osebkom eno in isto ali vsakemu kaj drugega odreka, bodi enemu osebkemu po več zadev odreka, tedaj je že besedica *niti* ali *ni* dovolj, in ni treba še *ne*, n. pr. »niti grmi, nit' se zemlja trese, nit' se more bje o mramorji« (srbska nar. pesem). Prav ži v o priporoča v tem slučaju veznik *niti* mesto nevkretnega *ni* in *ne*, katero ima n. pr. slovenski prevod sv. pisma. V tem, mislim, smo precěj napredovali.

Cigaletova zasluga je, da je prvi opozoril Slovence na breznaglasnice. V »Novicah« l. 1853 in 1855 je opomnil, da se stavki ne smejo začenjati s temi besedicami, l. 1862 pa je spisal v »Glasniku« daljšo razpravo, katero je bistveno ponovil v »Novicah« leta 1864 pod naslovom: »Nekoliko vrstic o slovenskem besednem redu. Ponovljen, živo potreben opomin nekaterim pisateljem.« Njegov opominj je prišel o pravem času, kajti Svetec sam, kateri je o istej stvari pisal v »Novicah« l. 1862, hvali Cigaleta zaradi tega in pravi: »Mi smo previdili, da se način, kakor smo dozdej postavljali nenaglašene besede (breznaglasnice), ne vjema z načinom naših družih slovanskih bratov.«

Cigale in Svetec sta dala povod P. Ladislavu Hrovatu, da je priobčil v programu novomeske gimnazije l. 1867 temeljito razpravo o enklitikah, posnevi pravila največ po Svetcu, kakor sam pravi v vvodu: »Cigaletu in Svetecu gré zasluga, da sta obrnila pozornost na slovenske enklitike Vpliv tega se je čutil v pisavi kmali; . . .« To vprašanje nam tako živo kaže Cigaleta za napredek v resnici unetega moža: vedno in vedno prosi slovenske pisatelje, naj se vendar potrudijo in si prisvojé ta pravila, katera je sestavil tako-le:

1. Prvotni ali glavni reki (stavki) se ne začenjajo z brezglasnicami, če stoji na prvem mestu glagol, n. pr. veselí me, ne: me veselí; to velja tudi, če seka stavek kaka opozicija ali kak stransk stavek, n. pr. Adam, naš praoče, živel je v raji, ne: je živel v raji. Samó v teh slučajih torej devamo enklitike zoper svojo priljubljeno navado za de j, za glagol.

2. Spredaj pa moramo staviti brezglasnice v vseh stranskih stavkih (torej: kakor se je —, čim se je —, da se je —, ako bi se —, itd.), povsod stoji ta drobnina neposrednje za veznikom in pred participiom. Celó v glavnem reku morajo enklitike v enem slučaju stati pred glagolom, ako se namreč rek ne začne z glagolom, marveč s kakim prisllovom, n. pr.: Zdaj se je pripetilo nekaj, ne: zdaj pripetilo se je nekaj. — Prosteje se more gibati pisatelj le v prostorazširjenih stavkih, tam ga ne vežejo stroga pravila.

Cigale navaja vse polno zgledov napačne rabe enklitik; vzor pravilnega pisanja pa so mu starejši, Ravnikar, Vrtovec i. dr.

Tudi o terminologiji ima precèj opazk po »Novicah«.

Leta 1865 je kritikoval »zemljepisno začetnico gospoda Jan. Jesenkota«, v kateri mu marsikak izraz ni všeč, tako n. pr. osvetje za Weltall, za kar bi on rabil: vesmir ali vesvoljni svet; obor za Naturreich; brezvetje za Windstille, mesto: brezvetrije ali brezveterje; otočji-a, e m. otošk; rečji mesto rečni; poprečna posega (direkter Abstand) m. ravna daljina, naraznost, dolgost; moča (Niederschlag) m. padavina; za Ebbe in Fluth svetuje oseka in plima, i. dr. Leta 1881 ima v »Novicah« »Pojasnilo o neki točki moje terminologije«. Ker mu je Erjavec v »potni torbi« očital, da ni prav rabil izraza padašče za Einfallspunkt, temveč bi bilo bolje padaj, ker končnica *aj* bolje zaznamuje točko, kakor n. pr. počivaj Ruhepunkt, končnica *išče* pa da kaže bolj na ploskve, skliceval se je na hrvatsko terminologijo, iz katere je vzel besedo; dalje so v rabi že druge besede na *išče*, n. pr. središče Mittelpunkt, ognjišče Brennpunkt, torej ne kaže napravljati zmešnjave; slednjič pa dokazuje, da je beseda počivališče (Ruhepunkt) bila znana Gutsmanu, dočim besede na *aj* kažejo na neko razdaljo, n. pr. streljaj, lučaj, tečaj, torej bi bilo padaj: Fallweite. V »potni torbi« leta 1880 se Cigaletu očita, da je vlažen dež razlagal za »moker« dež, češ, smešno: moker dež! marveč vlažen da pomeni v lag idoč, pohleven; Cigale nasproti dokaže iz češčine, da je vlaga pristna slovanska beseda, ki pomenja: Feuchtigkeit. (Konec.)

Slovstvo.

SLOVENSKO SLOVSTVO.

(Spisal dr. Fr. L.)

Vijolice. Pesmi za mladost. Zložila Lujiza Pesjakova. Ljubljana. Tiskal in založil J. R. Milic. 1889. 12°. str. 160. Cena nevezani knjigi 1 gld. 10 kr., krasno vezani 1 gld. 60 kr.

Prejemši to knjigo v roke — v elegantni vezavi, z okusno utisnanim naslovom na lične platnice in s pozlačeno podobo vijolice — ne moreš si kaj, da ne bi rekel: »krasna knjiga«, ne moreš si kaj, da ne bi se veselil poprej lične zunanosti, predno si prečital nekaj drobnih pesmic, češ: »glejmo, ali je tudi vsebina tako

Deklici v spomin.

Spolnila zdaj si šestnajst let,
Končavši šolo, stopaj v svet.

Ne bom te več učil kot prej,
V spomin pa to ti dajem, glej!

Ta knjiga lična je očém,
Da bolj je duhu mična, vém.

Molitvenik budilen res,
Kot bil klicar bi iz nebes.

»Za Kristom hodi!« lep naslov,
V spominu zmer ti bodi nov!

Platnico lepša sveti križ,
Kje volje moč, kot v njem dobiš?

Zapono ima knjiga ta,
Deklé, zapiraj vrt srcá!

V njej list noben ni prazen, bel,
Vsak dan nabiraj dobrih del!

Zdaj z Bogom! — Bog bo tvoj čuvaj,
Pa moli tudi zame kdaj!

Fr. Krek.

Matej Cigale — slovenski jezikoslovec.

(Spisal J. D.)

(Konec.)

Mnogo poučnega ima v »Nov.« l. 1882: naj bi včasih rabili tudi kak latinski izraz, če ni dobrega slovenskega, n. pr. prenotacija m. probeležba (Levstik); pogrešno je: justični minister, dočim on (Cigale) že toliko časa rabi v jur.-pol. terminologiji za Justiz po Srbih: pravosodje, toda nihče se ne briga za jezik, tako da je difficile satyram non scribere! Sploh se te tujke ne pišejo prav, n. pr. justica mesto justicija, finance m. financije, kakor pišemo pravilno: inteligencija itd.

Za confisciren ima državljski zakonik od leta 1873 po Stritarjevem navšvetu: zaseči, a naše novine poprek pišejo: zapleniti, ugrabiti, kar je vendarle neumestno, ker zvrševanje uradne oblasti ni niti grabež, niti plen. Za Aichamt zagovarja slov. izraz mero izkusni urad proti Levstikovemu merosodni urad.

Erwerbsteuer pridobnina boljše nego dobitkovina, ker to je: Gewinnsteuer. Nekaj izrazov za poštarstvo in vojaštvo ima ravno tam, n. pr. prejemna pošta Aufgabepost, oddajna pošta Abgabepost; vojstvo za Heer, stalež (Stand),

dopust (Urlaub) ne odpust; vršba (Betrieb) mesto obrtalo (Erjavec) i. dr. Pravilneje se mu zdi pisati sodišče nego sodnija, ker končnica *ija* ni prav slovanska: on sicer ne bi sprejel Levstikovega izraza sod (Gericht), pač pa adjektiv sodni-*a, o*, ki je edino pravi, ne pa sodnijski, sodiški, sodniški; richterlich se lahko reče: sodniški; tako treba torej pisati: okrajno-sodni itd.

Leta 1883 pravi, da ne bi zdaj več slovenil bürgerliches Gesetzbuch: državljski zakonik, marveč grajanski, kakor uči to že Škrabec. Da bi bil razloček med zakonom (lex) in zakonom (matrimonium), svetoval je prej enkrat, pisati drugo: sveti zakon, zdaj (1883 l.) zenitba po Hrvatih; m. zapasti (verfallen) bolje: dospeti, doteči; za: Vermögen imovina, imenje — boljše nego premoženje, imovinsko pravo boljše, nego premoženjsko pravo (Tavčar), mesto ru-bežen rubilo, m. dedščina (Tavčar) dedina.

~~~~~
Umeva se, da ne moremo vsega navajati do pičice, kar je pokojni Cigale

nasvetoval za slovensko pisavo ali pa tudi vanjo uvel. Reči smemo, da poleg Levstika ni slovenskega jezikoslovca, ki bi bil vedno kot paznik nadzoroval in motril slovensko pisavo, pilil, likal in čistil, kakor je bil Cigale. Bil je on — po navadi recimo — praktičen jezikoslovec. Znano je, da je svojo jezikoslovno spretnost uporabljeval prevajaje in uredovaje občni državni zakonik za Slovence. A naravnost je podal Slovencem dve deli, kateri bodeta njegov spomin oznanjali poznim rodovom: Nemško-slovenski slovar, izdan ob troških vladike Wolfa, in »Znanstveno terminologijo«, ki dopolnjuje prvi slovar. Nemško-slovenski slovar (»Deutsch-slovenisches Wörterbuch«) je izšel l. 1860. Predgovor je pisan sevéda nemški, iz katerega povzemamo to-le: »Ker so pred vsem spoznali, da je treba urednika, ki bi vse gradivo, od posameznikov nabrano, na mnogih mestih nedostatno, spravil v enovit red, izpopolnil in za tisek pripravil, predlagal je gosp. dr. Bleiweis blagovoljno mene za to delo. — Mislil sem, da ne smem odtegovati svojih slabih močij narodnemu delu in prevzel sem težavno delo, za katero so mi poslali že v marcu 1854 precéj pripravljenega blaga z dragocenimi doneski najboljših pisateljev in raznovrstne slovarske zbirke: vse to sem dovršil z božjo pomočjo l. 1859.« Da je imel pravi mož uredovanje slovarjevo v roki, to nam priča vsakdo, ki je slovar kdaj rabil. Odlikuje se po svoji račljivosti in tudi natančnosti. Slovenščina je od leta 1860 res lepo napredovala, a slovar še sedaj ni zastarel in ponuja še vedno res čistih in primernih besedij slovenskemu pisatelju, slovenskemu uradniku za vse potrebe.

A enega nedostatka se v slovarju ni mogel ogniti. Znanstva slovenskega še ni bilo skoro nič takrat, ko je izšel slovar, zato je morala znanstvena terminologija biti nedostatna. Kakor se razvija veda, tako se razvija tudi terminologija. Zato je bila posebno od l. 1871 sém, odkar se je začela slovenščina obilnejše rabiti v srednjih šolah, želja vedno nujnejša, naj bi se sestavila znanstvena terminologija. Delovali so takrat profesorji kaj pridno: prof. Tušek za rastlinstvo in

računstvo, prof. Erjavec za živalstvo in rudnistvo, pozneje somatologijo, enako tudi drugi slovenski profesorji na srednjih šolah. V tej potrebi zopet pomore naš vrli Cigale. L. 1880 izda »Matica Slovenska« knjigo njegovo z naslovom: »Znanstvena terminologija s posebnim ozirom na sredna učilišča« v nekoliko manjšem formatu od slovarja na 171 straneh. Ne morem si kaj, da ne bi iz te za naše slovstvo tako pomenljive in prekoristne knjige nekoliko podal čitatelju, kar nam podaja Cigale v slov. »Predgovoru«, h krati naj so ti odlomki tudi najboljša slika njegove pisave.

»Ni kazalo drugače, nego sestaviti s porabo hrvatske enakšno slovensko terminologijo. Imamo sicer slovarje nemško-slovenske, zlasti po darežljivosti blagega biskopa Wolfa na svetlo dani, okoli katerega sem se jaz trudil res da z vsem dušnim naporom, ali izdelovanje — začeto s premalo pripremo — teklo mu je vendar nekako preneglo, da ima omenjeni slovar v sebi marsikaj pogrešnega, da je kjekod nedostaten a sosebno, da je v posameznih izrazih premalo do ločen, prepoln jednoznačnic ali soznačnic (sinonimov).

Res je dalje tudi Matica slovenska izdala več prirodoslovnih, prirodopisnih in zemljepisnih knjig s pridodanimi terminologijskimi slovarčki, niti bode knjigam tem kdo z razlogom mogel odrekati veliko važnost in najprvo potrebnost za slovenski jezik . . .

Ali je silno mučno pišočemu iskati besed zdaj iz te, zdaj iz óne knjige, vsled nepopolnosti pridodanega slovarja iskati mnogokatero tudi zastonj, in poleg vsega tega vendar izrazi iz drugih znanstev, sosebno iz filozofije še nikakor niso bili trdno ustanovljeni. Sklenem torej po gori omenjeni češki in hrvatski terminologiji — z razborno porabo znanstvenih knjig, ki jih je Matica naša izdala, gradiva, kar sem ga sam nabral, kakor tudi slovarjev ruskih in staroslovenskega Miklošičevega lotiti se spisovanja enakšne naučne terminologije za Slovence.¹⁾

Tako je postala le-ta knjiga.«

¹⁾ Str. IV. V.

Poleg tega še nekaj opazek o namenu knjige in o nekaterih Cigaletovih načelih:

»Namera mi je bila s to knjigo svoj veliki slovar tu popraviti, tam dopolniti in povsod točneje določiti. Ali bojim se, da se bode mnogokateremu tudi v njej zdelo, da je preveč sinonimov, premalo potankosti in določenosti. Kjekod utegne res takó biti ter se stvar prepušča bodočnosti; ali pomisli naj se to: — izrazi različnih jezikov ne ustrezajo eden drugemu do pičice, ne pokrivajo se takó, da bi bilo moči potrebovane zlasti neenovite pojmove v vseh jezikih enakobrojno izraževati. A kar se zopet tiče popolnosti slovarja, vredno je na um vzeti, da nam ni treba celo vsake nemške besede, ter spomniti se razločka med nemščino in latinščino, ali pa med latinščino in grškim jezikom, po vzoru katerega je n. pr. Ciceron z vidnim trudom in rekel bi, z neko deviško plahoto umerjal Latincem filozofijske izraze. Slovansščina se v tem bolj latinščini enači ter se zlasti v številu samostavnikov nikakor ne more meriti z nemščino. Že v pričujoči terminologiji stoji mnogokateri samostavnik, ki — da si sam o sebi potreben — bode v slovenskem spisu le malokje res prav na svojem mestu, ker slovenski jezik bolj z glagoli oroduje, nego samostavniki. Nemški: eine störende, hemmende Wirkung äussern, porečeš prosto: motiti, narušati, ovirati, in kjer se ti glagol niti ne dá prirediti v samostavnik, tam se itak — hočeš nočeš — z glagolom zadovoljiti moraš.«²⁾

»Moške samostavnike tuje korenike, kakor: jurist, pesimist, optimist, pišem

²⁾ Str. IX.

jaz po Rusih takó, namreč brez — a, s katerim v sklanjanji uže itak ne vémo prav kaj početi.

V tujkah pisati *št, šp* namesto: *st, sp* imam jaz za razvado jezik grdečo, ter pišem: perspektiva, statistika itd.

Za grade v matematiki pišem po g. Levstiku z ozirom na staroslovenski, ruski in češki jezik: *prem*, a za eben raven, za recht prav (n. pr. pravokoten, rechteckig), bodoč da tu vsekakor potrebujemo znanstvenega razločka, in ker nam beseda *prem* ni še popolnem izmrla; primerjaj: *prema* prednja, zadnja (na vozu); *opremek*; *akoprem* (= akoprav); *spremiti*, *opremiti* (= spraviti, opraviti). Tudi Čehi dandanašnji govore največ: *rovná čára*, a v knjigi imajo: *přímá*.

Za Gut, Güter, ne dobodemo boljšega nego je: *d o b r o* (gen. dobra, plur. dobra, dober itd.).

V neki izgovor nekaterih dotičnih nedoslednosti v knjigi in da pokonstatujem svoje mnenje o tem, bodi tukaj pristavljena opomnja o glagolih 2. vrste. Po zahtevih slovenskega narečja in da bi srbsko-hrvatskemu jeziku pritegnili še v tem, imelo bi se pisati: *ganoti*, *sklenoti*, *ugasnoti* in dalje: *ganen*, *sklenen*, *ugasnen*, *ganenje* ali *ganotje* itd. No, dokler se temu upirajo najboljši slovenski pisatelji, dajóč takim glagolom v nedoločniku obliko glagolov 4. vrste, ne more se z razlogom ugovarjati proti oblikam: *ganjen*, *ganjenje*, *sklenjenje*, izvedenim iz nedoločnika po 4. vrsti.*

Toliko naj zadostuje, da spoznamo vsaj nekoliko Cigaleta-jezikoslovca. Hrani mu, Slovenec, hvaležen spomin!

Slovstvo.

SLOVENSKO SLOVSTVO.

(Spisal dr. Fr. L.)

Ker si je stavil naš list tudi nalogo, da podaje včasih preglede o znamenitih pojavih v slovenskem slovstvu, naznanjam danes izdajanje zbranih del dveh večjih slovenskih pisateljev:

Josipa Stritarja in Josipa Jurčiča. Prvo je bilo dovršeno lansko leto, drugo se vrši še sedaj.

„Josipa Stritar-ja zbrani spisi.“ V 6 zvezkih so izšla l. 1887 in 1888 zbrana dela Jos. Stritarja pri Kleinmayru in Bambergu v Ljubljani in sicer vsako leto po trije zvezki. Zadnji zvezek